

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ «СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ»

СТАНОВИЩЕ

От: проф. д.с.н. *Теменуга Генова Ракаджийска*;
УНСС;

Специалност „Социология (Икономическа социология)“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„ДОКТОР“ по научна специалност Социология в СУ.

Автор на дисертационния труд: *Светломир Георгиев Здравков*

Тема на дисертационния труд: *Конструиране на пазара на интернет услуги в
България*

Основание за представяне на становището: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд, съгласно заповед № РД 38-217/12.06.2020 и РД 38-234/24.06.2020 г.

1. Информация за дисертанта

Не познавам лично докторант Светломир Здравков, но от представения дисертационен труд мога да направя заключението, че проявява строго логическо мислене при разработването на изследователските проблеми, които го интересуват, базирано на добро познаване на избраната методологическа парадигма. Анализът на поставената проблематика показва способност за креативност и добросъвестност в отстояване на предварително формулираните хипотези.

2. Обща характеристика на представения дисертационен труд

Дисертационният труд е с обем от 276 страници (а не, както е отразено в автореферата 359), чието съдържание логично е разделено в две части (общо седем глави). Съдържанието на първата част, посветена на рамкирането на общотеоретичната парадигма, авторът разгръща чрез разкриване на основните понятия, жалониращи неговите творчески търсения. Основното предимство на избраната аналитична рамка - Теорията за дееца мрежа – дисертантът вижда във фокусирането ѝ върху разкриването на нови актьори, извън основните икономически играчи, и взаимоотношенията, възникващи между тях. Той аргументира нейното използване като теоретична методология при изследването на конкретната исторически сложил се ситуация в българското общество по отношение на конструиране на пазара на интернет услугите за посочения период – 2000-2010 г.г., с нейната чувствителност към открояването на начина, по който технологиите и „материалността“ се вписват и детерминират процесите на социалната промяна. Ползвайки основно тези на Бруно Латур (Реасемблиране на социалното, 2007) Калон и Лоу дисертантът разгръща две основни понятия „превод“, обяснен чрез четири стъпки, случването на които води до стабилизирането на хетерогенна мрежа, и „маркетингизация“. Стремешът е да се покаже, че не всяка технология води до конституирането на пазар. Според проведенния анализ за това е необходимо едно специфично „отместване“ от един социален контекст в друг.

Избраната структура за представяне на направеното от докторанта изследване на конституирането на пазара на интернет услуги в българското интернет

пространство допринася за доброто аргументиране на заявената от автора изследователска цел, формулирана като: „Възможността да се даде социологически отговор на всичките учудвания и въпроси и да се обясни поредицата от особености ... която минава през ... възможността да се отговори на един централен изследователски въпрос - *на какво се дължи специфичната траектория на развитието на българския пазар на интернет услуги ?* Кой са местните особености в сравнение със страни като САЩ, Франция или Германия, на които се дължи този особен завой, както в технологичен, но така и в икономически и социален план.“ (С. Здравков, Дисертационен труд : 8). Според автора целта на проведеното изследване е да „проследи един от етапите (около 2000-2010 г.) на конструиране на пазара в историческа перспектива и по този начин да направи видима работата по неговото конструиране, както и актьорите, които участват в него.“ (пак там)

Основната теза, чието доказване се търси чрез проведеното изследване е свързана с регионалните особености на потреблението на интернет услуги от българския потребител и дисертантът я формулира като: „ключова роля в успеха на LAN технологията и конструирането на пазара на интернет услуги играе местният начин на потребление. В центъра на пазара на интернет услуги в България може да се открие потреблението на нелицензирано пиратско съдържание. Това, което е характерно за него от технологична гледна точка е, че то е свързано с огромните обеми информация. Генерирайки огромен трафик, свалянето на “безплатно съдържание” поставя определени условия на технологиите, които отговарят за неговия пренос.“ (С. Здравков, Дисертационен труд : 11) Всъщност докторантът анализира някои от зоните на несигурност в процеса на конституиране на пазара на интернет услуги в България през посочения период, свързани с недостатъчната институционална регулация, липсата на конкурентност по отношение на комуникационната инфраструктура в началото на процеса, спецификата в комуникационната култура и нагласи на интернет потребителите у нас, за да докаже, че според него „потребителите не са просто пасивни приемници на иновациите, а активни участници в тяхното конструиране”.

Обследвани са и теоретичните дискурси към основния наратив на интернет технологията, при което авторът се опитва да се дистанцира от „линейно-историческото“ разбиране за развитието на една технология като „мултиплицира факторите и актьорите, които участват в процеса на конструирането й“.

След осветляване на теоретичната рамка, във втора част на труда акцентът е поставен върху проблемите, свързани с конкретиката на практическата ситуация, в която се конституира пазарът на интернет услуги у нас при социално-икономическите условия, съществували в страната през изследвания период – т.е. уловени са „характерни черти от логиката на социо-технологичната динамика и развитие на българските интернет мрежи от 1989 г. насетне.“ Получените резултати от анализа и обобщението на емпиричната информация, събрана чрез различни методи, използвани и адаптирани към спецификата на изследването в крайна сметка потвърждават формулираната хипотеза.

Библиографската справка включва 255 литературни източника, от които на кирилица 60, останалите 103 на латиница, както и 82 онлайн архивни източника. В дисертационния труд са позиционирани множество фигури и таблици, които обаче не са номерирани. За някои от тях литературният източник не е посочен и е предоставена възможността само интелигентността на читателя да подсказва, кои са от други

източници и кои са дело на автора на дисертационния труд.

3. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Избраната нестандартна перспектива позволява на Светломир Здравков да преосмисли конкретността на изследвана ситуация, което пък от своя страна му дава възможност да направи поредица от интересни обобщения на икономическите и политическите противоречия и на динамиката на човешките и „нечовешките“ структури при конституирането на пазара на интернет услуги в България.

Смятам, че едно от големите достойнства на труда е, че неговият автор се е насочил към анализа на данни, събрани както от документи, така и от виртуалните форуми. Лично аз съм на мнение, че бъдещите социологически изследвания за проучване на случващите се социално-икономически и културни трансформации в обществото имат изключително широко поле за набиране на данни именно от виртуалните форуми. При „количествено-качествения подход“, както авторът го определя, той разчита на няколко вида емпиричен материал: 1) Официалните данни от докладите на Комисия за регулиране на съобщенията (КРС) - данни, показващи брой потребители, скорости за доставка на интернет, цени, брой доставчици. 2) Данни от различни популярни интернет форуми в България в началото на 2000-те г., като търсената и извлечена информация е предимно от специализираните секции за интернет технологии и интернет (авторът мотивира избора си от факта, че според него форумите са място на пряко съприкосновение между доставчици и потребители, където конституирането на пазара може да бъде проследено в процеса на неговото ставане). 3) Данни от торент платформите, които позволяват да се измери активността на потребителите при свалянето на пиратско онлайн съдържание. (Автореферат : 11).

Избраният от автора подход му позволява да разкрие реално зародилите се противоречия в мрежата между възможностите на физическата инфраструктура на институционалния интернет доставчик по онова време (БТК), предприемаческите нагласи на съществуващите и новопоявилите се доставчици за намиране на ниша в конституиращия се пазар и желанията на масовия потребител за качеството на предоставяните му интернет услуги, съобразно нагласите му към сваляне на пиратско онлайн съдържание.

4. Оценка на научните и научно-приложни приноси

Считам, че самооценката на приносите от теоретичен и теоретико-приложен характер, която докторантът е направил относно прецизно проведения анализ на конституирането на пазара на интернет услуги в България, отговаря на действителните постижения на автора.

Като особено постижение на автора мога да открия успешния опит да се докаже, че технологичните трансфери не стават автоматично, само поради качествата на съответната технология; а така също и разкриването на начина по който технологичните артефакти биват трансформирани в процеса на този „превод“, а заедно с тях и местната социотехническа мрежа.

5. Оценка на публикациите по дисертацията

Дисертантът е посочил четири публикации по темата на дисертацията, една от които е студия, публикувана в академичното списание „Социологически проблеми“, която според мен не е по темата на дисертационния труд (четвъртата посочена публикация), но по която може да се съди за научната компетентност на автора и способността му да публикува в академични списания.

Другите три публикации са по темата на дисертационния труд.

Това показва, че докторантът е/ще/ направил публични своите научни търсения на разработвания от него проблем и изпълнява минималните национални изисквания за получаване на образователната и научна степен „доктор”.

6. Оценка на автореферата

Авторефератът, макар и синтезирано, представя адекватно тезите на автора, застъпени в дисертационния труд на сравнително добро ниво. Бих препоръчала на автора една щателна редакция на материала.

7. Критични бележки, препоръки и въпроси

Първата ми препоръка към дисертанта е да направи една солидна редакторска работа преди книгата, която е подготвил върху дисертационния труд да излезе от печат. Лично аз на негово място бих съкратила една част от техническите данни – все пак, независимо от избраната методологическа перспектива, анализът претендира да бъде възприеман като социологически, а и някои от тези данни нямат особен принос за постигане на преследваните изследователски цели.

Нека не се забравя, че изложението не бива буквално да следва пътят на изследването (Маркс).

Като втора препоръка му предлагам, основно да проучи Марксовата теза за това, как промените в технологичните структури определят промените в социално-икономическия ред (мисля, че изключителната ерудиция на неговия научен ръководител проф. д-р Лиляна Деянова и нейното детайлно познаване на Марксовата теория биха му били от полза в това отношение) и да помисли дали ТДМ не е опит да се „преведе“ Марксовата теза към наложилите се като „модерни“ постструктуралистски парадигми.

Имам и известно количество според мен съществени въпроси към докторанта, но ще се спра на три от тях:

1. В сложната пролиферация на опозициите, характерна за Латур, как все пак да се разбира твърдението на дисертанта, че „наравно с борбата срещу монопола на БТК или привличането на клиенти, предприемачите трябва да проведат безброй преговори с техническите обекти, които трябва да превърнат в техни съюзници.“ (Дисер. труд : 27). Твърдение, което е в разрез със същата тази сложна практическа ситуация, при която преговори не се водят с техническите обекти, а с хората, които стоят зад тях било като собственици, било като откриватели или оператори и т.н. (Как да проведе преговори с моя компютър, когато не ми доставя нужната информация, а да не ги вода с доставчика на услугата интернет и то именно с конкретен негов представител.) Ако „под провеждане на преговори“ се има предвид овладяване на техническия обект, то според мен това трябва да е категорично указано.
2. При механичното следване на избраната парадигма, а не критичното ѝ осмисляне, не се ли стига до прекалено широкото разбиране на понятието „актьор“ – визирам в случая разбирането на пиратското съдържание като пазарен актьор?
3. Като представител на друга парадигма в социологията бих искала да попитам автора, как обяснява собственото си твърдение: „...възможността да се осъществяват такива действия в рамките на местната мрежа са вписани в самия

хардуер, в самите технологични обекти, от които са изградени въпросните социални взаимоотношения“ (Автореферат : 15)?

8. Заключение

Предложеният от докторант Светломир Георгиев Здравков дисертационен труд ми дава основание да твърдя, че той добре познава теоретичното поле на предмета на своето изследване. В сферата на изследователския си интерес владее както методите за събиране на емпирична информация, така и тези за нейното обработване и интерпретиране, особено актуалните методи за обработване на big data. Като имам предвид всичко изложено дотук и обстоятелството, че докторант Светломир Здравков отговаря на процедурните изисквания, посочени в ЗРАСРБ и Правилника на СУ относно присъждането на ОНС „доктор по социология“, заявявам, че ще гласувам за присъждане на образователната и научна степен „доктор по социология“ шифър 05.11.01. на докторант Светломир Здравков за дисертационния труд „Конструиране на пазара на интернет услуги в България“.

11.08.2020 г.

Подпис:

София

проф. д.с.н. Теменуга Ракаджийска